

ÜMUMİ PEDAQOĞİKA, PEDAQOĞİKANIN VƏ TƏHSİLİN TARİXİ

UOT 76:378.18

G.Ə.Axundova

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
AZ 1000, Bakı ş., Üzeyir Hacıbəyli küçəsi, 68
E-mail: gulara_akhundova@mail.ru

MUSIQİNİN TƏDRİSİNDƏ YENİ PEDAQOJİ TEXNOLOGİYALAR

Açar sözlər: müasir pedaqoji təlim texnologiyaları, layihələr metodikası, inkişafedici texnologiyalar

Bu gün bir sıra yeni pedaqoji təlim texnologiyaları işlənib hazırlanmışdır ki, bunlar bir-birindən müxtəlif məqsəd, məzmun və metodik xüsusiyyətləri ilə fərqlənir. Təhsilin məzmununu yeni prosessual bacarıqlarla, qabiliyyətlərin inkişafı, informasiyanın emalı, problemlərin yaradıcı həlli və s. ilə zənginləşir. Pedaqoji prosesin vacib amili kimi şəxsiyyətə yönümlü müəllim-şagird münasibətləri çıxış edir.

Г.А.Ахундова

НОВЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРЕПОДАВАНИИ МУЗЫКИ

Ключевые слова: современные педагогические технологии обучения, проектная методика, развивающие технологии

Сегодня разработаны различные новые педагогические технологии, которые отличаются друг от друга целями, содержанием и методическими особенностями. Содержание образования обогащается новыми процессуальными умениями, развитием способности обрабатывать информацию, умением находить творческие решения проблем и т.д.

G.A.Akhundova

NEW PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN MUSIC TEACHING

Key words: modern educational teaching technologies, design methodology, developing technologies

Today, various new pedagogical technologies have been developed, which differ

from each other in goals, content and methodological features. The content of education is enriched by new procedural skills, the development of the ability to process information, the ability to find creative solutions to problems.

Azərbaycan Respublikası Bolonya prosesinə qatıldıqdan sonra təhsil sistemində bir sıra mühüm dəyişikliklər baş verdi. Bu dəyişikliklər həm də təlim üsullarının, yəni texnologiyaların dəyişməsinə tələb etdi. Musiqi təhsilinin məzmununun yeniləşməsi müxtəlif yollarla aparıla bilər. Lakin real dəyişikliklər müəllimin pedaqoji prosesi nə dərəcədə yeniliklərlə təşkil edəcəyindən asılıdır. Bu gün, demək olar, hər bir müəllim bilir ki, istənilən təhsilin inkişafedici xarakter alması üçün vacibdir ki, şagirdlər bilik, bacarıq və vərdisləri geniş təlim fəaliyyətində mənimsəsinlər. Müasir pedaqogikada şəxsiyyətin bütün keyfiyyət qruplarını bir-birilə əlaqəlidir və mürəkkəb dinamik inkişaf edən vahid bir struktur kimi çıxış edir.

Bu gün bir sıra yeni pedaqoji təlim texnologiyaları işlənib hazırlanmışdır ki, bunlar bir-birindən müxtəlif məqsəd, məzmun və metodiki xüsusiyyətləri ilə fərqlənir. Yeni pedaqoji texnologiya dedikdə köhnə izahedici-illüstrativ təlim tipinin əvəzinə gələn yeni tipli aktiv-fəaliyyətli təlim növü başa düşülür. Təhsilin məzmunu yeni prosessual bacarıqlarla, qabiliyyətlərin inkişafı, informasiyanın emalı, problemlərin yaradıcı həlli və s. ilə zənginləşir. Pedaqoji prosesin vacib amili kimi şəxsiyyətyönlü müəllim-şagird münasibətləri çıxış edir. İctimai bilik səviyyəsinə uyğun pedaqoji texnologiyaların yaradılmasında elmin rolu artmağa başlayır. Bu gün bütün təlim texnologiyalarının geniş spektrini öyrənmədən pedaqoji cəhətdən savadlı mütəxəssis olmaq mümkün deyil.

Şəxsiyyətin mütərəqqili inkişafı – fərdin zamanla fiziki və psixi təkmilləşməsi prosesidir ki, bunu onun müxtəlif xassələrinin və parametrlərinin azdan çoxalmaya, sadədən mürəkkəbə, alçaqdan yüksəliyə doğru keçid kimi müəyyənləşdirmək olar. Yeni pedaqoji texnologiyalar fərdin inkişaf, səviyyə və xüsusiyyətlərinin qanunauyğunluqlarını nəzərə alır və istifadə edir. Yeni pedaqoji texnologiyalar vasitəsilə təlimdə qabaqlayıcı pedaqoji təsir öyrənənlərin irsi qabiliyyətlərini stimullaşdırır, istiqamətləndirir və sürətləndirir. Bu təlimdə öyrənən tamliqlə fəaliyyətin bütün mərhələlərində subyekt kimi çıxış edir. Və hər bir mərhələ şəxsiyyətin inkişafına özünün spesifik töhfəsini verir.

Yeni pedaqoji texnologiyalara müxtəlif təlimlər aiddir ki, bunların sırasında evristik təlim ən səmərəli olanlardan biridir. Bu texnologiya vasitəsilə tələbələrə azadlıq, müstəqillik, məqsədyönlük, qeyrət, şərəf, təşəbbüskarlıq, yaradıcılıq, orijinallıq, iradə, zəhmətkeşlik, nizam-intizam, fəallıq, ustalıq, məsuliyyət kimi keyfiyyətlər tərbiyə olunur.

Müəllimlər yeni texnologiyalardan istifadə etməklə dərsləri daha maraqlı edən, şagirdləri sağlam mühakimələr irəli sürməyə, sonradan real həyata tətbiq edəcəkləri məzmunu başa düşməyə yardım edən mühüm vasitələrə çevirə bilərlər.

Deməli, bunlar təhsilin məzmununun daha yaxşı mənimsənilməsi və müstəqil cavab vermək məqsədilə şagirdlərin tələb olunan təfəkkür prosesini inkişaf etdirilməsi üçün çox faydalıdır.

Məktəblilərə nəyi öyrətmək barəsində hər bir fənn üçün çox saylı proqramlar, dərsləklər və tövsiyələr nəşr olunur. Lakin bunu necə etmək, hansı metodlar vasitəsilə uşaqların qabiliyyət və bacarıqlarını inkişaf etdirmək – bunlar barəsində hələ ki ədəbiyyat qıtlığı hiss olunur. Lakin təlim metodu – daha güclü vasitədir, nəinki təlimin məzmunu. Məktəb məzunlarından soruşsaq ki, siz nəyi daha yaxşı yadda saxlamısınız: sizə nəyi öyrədiblər ya necə bunu ediblər? Məhz fəaliyyətin metodları, üsulları daha universal, ümumbəşəri xarakterə malikdir, çünki onları müxtəlif təhsil sahələrinə köçürmək mümkündür. Tətbiq olunan metod həmişə bilavasitə şagirdin hərəkətlərinə aiddir, lakin öyrənilən fənnin məzmunu onun real həyatından çox uzaqlarda qala bilər.

Müasir musiqi dərslərində, əsasən də yuxarı siniflərdə uğurla tətbiq oluna bilən tədqiqat metodudur ki, o, uşaqların təbiətdən gələn ətraf dünyanı öyrənmək, tədqiq etmək tələbatına əsaslanır. Tədqiqat əsnasında *layihə* formasını istifadə etmək olar. İlk dəfə bunu C.Dyui təklif etmişdir. Layihə müəyyən bir tədrisi-idrakı priyomların cəmini nəzərdə tutur ki, bunların vasitəsilə şagirdin müstəqil fəaliyyəti nəticəsində bu və ya digər problemin həlli mümkün olur. Layihə fəaliyyətin təşkili musiqi dərslərinin səmərəliliyini artırmağa imkan yaradır. Bu gün layihə metodikasına malik olmayan müəllim yüksək ixtisasçı kimi qəbul oluna bilməz.

Layihələr metodunun istifadəsi zamanı aşağıdakı tələblərə riayət olunmalıdır:

- 1) tədqiqat yaradıcılığı baxımından əhəmiyyətli problemin mövcudluğu;
- 2) gözlənilən nəticələrin praktiki və nəzəri əhəmiyyətinin olması;
- 3) şagirdlərin müstəqil iş fəaliyyəti;
- 4) layihənin məzmun hissəsinin strukturlaşdırılması (mərhələ ilə nəticələrin göstərilməsi);
- 5) tədqiqat metodlarının istifadəsi.

Yerinə yetirilmiş layihələrin nəticələrinin mütləq prezentasiyası olmalı, yəni onlar hər hansı bir şəkildə tərtibat olunmalı (videofilm, albom, kompüter qəzeti, məruzə və s.). Prezentasiyalar şəkil, rəsm, plakat, musiqi müşayiəti və ya kompüter texnologiyaları vasitəsilə (Power Point proqramı) həyata keçirilir.

Musiqi dərslərində istifadə oluna biləcək təxmini prezentasiya mövzuları:

1. “Azərbaycan və xarici bəstəkarlarının yaradıcılığında heyvanlar və quşlar aləminin təsviri”. Burada uşaqlar öyrəndikləri mahnı, dinlədikləri musiqi əsərləri əsasında öz təəssüratlarını sözlə ifadə etməyi, müqayisə aparmağı öyrənirlər.

2. “İlin fəsilləri mövzusu müxtəlif bəstəkarların yaradıcılığında”. Burada Çaykovski, Vivaldi, Şopen, Qarayev və digər bəstəkarların ilin fəsilləri ilə bağlı əsərləri müqayisəli təhlil olunur.

3. “Ədəbiyyat və musiqinin qarşılıqlı əlaqəsi”. Uşaqlar belə suallar üzərində düşüncələr: Musiqi və ədəbiyyat arasında nə kimi bağlılıq var? Əgər ədəbiyyat olma-

saydı musiqi nə cür olardı? Əgər poeziya və ədəbiyyat olmasaydı musiqi nələri itirərdi? Bu zaman uşaqlar müxtəlif mənbələrlə işləməyi və informasiyanın böyük axınından əsası ayırd etməyi öyrənirlər.

4. “Rəqs və ritm”. Uşaqlar ritm və rəqs, hərəkət arasında əlaqəni axtarıb-tapırlar.

5. “Azərbaycan musiqi folkloru”. Folklorumuz barəsində biliklərin toplanması.

6. “Musiqinin təsir gücü nədədir?” Burada şagirdlərdə musiqinin “sehirli” gücü barəsində hekayə, nağıl uydurma bacarığı inkişaf olur. Uşaqlar öz güclərini müəllif, rəssam-tərtibatçı, layihə rəhbəri kimi sınaırlar.

7. “Musiqi tapmacaları ölkəsində”. Burada müxtəlif formada keçirilən musiqi tapmacalarında (krossvord, şarada, rebus və s.) keçilən materialın möhkəmləndirilməsi baş verir: musiqi terminləri, bəstəkarların adları, əsərlərin adları, musiqi janrları.

8. “Musiqi teatr, kino və televiziya”. Burada uşaqlar müxtəlif uşaq kino filmlərdən və cizgi filmlərindən tanınmış mahnılardan popurri yaratmağı öyrənirlər. Əgər musiqi olmasaydı, filmlər necə olardı? Televiziya necə olardı? – sualların cavablarını axtarıb tapırlar.

9. “Musiqi alətləri”. Alətlər barəsində şəkillər, slaydların göstərilməsi ilə qısa məlumatın verilməsini nəzərdə tutur. Burada hər bir slaydda alətin rəsmi verildikdə həm də onun səslənməsini səsli fayl şəklində vermək olar.

Musiqi təhsilinin məzmununun yeniləşməsi müxtəlif yollarla aparıla bilər. Lakin real dəyişikliklər müəllimin pedaqoji prosesi nə dərəcədə yeniliklərlə təşkil edəcəyindən asılıdır. Bu gün, demək olar, hər bir müəllim bilir ki, istənilən təhsilin inkişafedici xarakter alması üçün vacibdir ki, şagirdlər bilik, bacarıq və vərdişləri geniş təlim fəaliyyətində mənimsəsinlər.

Ənənəvi musiqi pedaqogikası musiqi dərslərində müxtəlif fəaliyyət növləri anlayışına hər şeydən əvvəl xorla oxumanı, sadə musiqi alətlərində çalğı, musiqinin nəzəri əsaslarının öyrənilməsini (not təlimi), improvizasiyanı, musiqini dinləməni daxil edir. Son illər aparılan tədqiqatlar göstərir ki, bütün adları çəkilən fəaliyyət növlərinin musiqi dərslərində formal olaraq mövcudluğu, zahirən şagirdlərin daima məşqulluğu – hələ demək deyil ki, məktəblilər tam dolğun musiqili-bədii fəaliyyəti həyata keçirirlər.

Məlumdur ki, təlim fəaliyyətini digərlərindən (xüsusilə də təlim işindən) fərqləndirən ən köklü mühüm cəhət – onun dərk etmə təfəkkürün vasitəsilə həyata keçirilməsidir və bunun nəticəsində materialda belə dəyişikliklər baş verməlidir ki, onun vacib daxili əlaqələri və münasibətləri aşkarlanmış olsun. Onların aşkarlanması şagirdə biliyin yaranmasını izləmək, sanki həqiqəti özү tərəfindən ixtira etməyə imkan verir. Materialın bu cür yaradıcı transformasiyası real və təfəkkürü eksperiment prosesi kimi baş verir ki, bunun nəticəsində şagirdlərdə musiqinin məğzinə, dərinliklərinə varmağa imkan yaranır. Lakin bəstəçi, ifaçı, dinləyicinin

fəaliyyətini haqlı olaraq musiqi fəaliyyətinin növləri kimi hesab etmək olar. Bu üçlü fəaliyyət növü musiqinin özünün mövcudluğu üçün üç labüd şərti əks etdirir və qavrama prosesilə sıx əlaqədə olub, dəyişilməz kimi çıxış edirlər. Hər şey dəyişə bilər – səs-lən-mənin şəraiti, alətlər, janrlar, formalar, ifadəlilik vasitələri və s. – lakin yuxarıda göstərdiyimiz üçlü fəaliyyət heç zaman yox olmur, çünki bu fəaliyyət növləri musiqinin mövcud olması formasının özüdür.

Beləliklə, təlim fəaliyyəti musiqi tərbiyəsinin formalarından fərqli olan bir kateqoriyadır ki, o, ümumi didaktikaya aiddir. Burada sual yarana bilər ki, musiqi dərslərində bu nə qədər lazımlıdır? Axı burada biz ən başlıcası bədii-musiqili fəaliyyətdən danışmalıyıq ki, bunda fantaziya, təxəyyül, intuisiya, musiqini qavrama bir mənəvi akt kimi ehtiva olunur. Bəs onda “dərk etmə təfəkkürü”, “təfəkkürlü eksperiment”, “biliyin təbiətinə varma”, “refleksiya” nəyə lazımdır?

Təlim fəaliyyəti musiqi dərslərində ona görə lazımdır ki, o öz məğzinə görə bədii fəaliyyətlə təzadlıq təşkil etmir: həm təlim fəaliyyəti, həm də bədii fəaliyyət eyni dərəcədə təlim işindən fərqlənir və heç də öyrənmə, mənimsəmə, anlama kimi məhfumlarla eyni şey deyil. Çünki musiqi biliklərini öyrənmək və mənimsəmək hazır halda da olur və bunu ənənəvi üsullarla, yəni yadda saxlamaqla, təkrar etməklə, möhkəmlətməklə və s. həyata keçirmək olur. Lakin belədə musiqi hadisəsinin öyrənilməsi, onun bəzi tərəflərinin müqayisəsi, onun əhəmiyyətli əsaslarının, səs-lənən materialın daxilində səbəb-nəticə əlaqələrinin aşkar edilməsi yolu ilə baş verməyəcəkdir. Bir sözlə, musiqi təhsilinin doğrudan da inkişafedici xarakter alması üçün belə etmək lazımdır ki, musiqi dərslərində şagirdlərin fəaliyyəti məzmununa görə bədii, formasına görə isə təlimedici olsun. Bu isə o zaman mümkün olar ki, musiqi təhsili yeni texnologiyalarla aparılsın.

ƏDƏBİYYAT

1. V.Xəlilov, Z.Zeynalov, R.Mehdiyeva. “Təlim prosesində yeni pedaqoji və İKT texnologiyalardan istifadənin elmi əsasları və təlimin keyfiyyətinə onların təsiri”, Bakı, 2012
2. O.Rəcəbov, F.Hidayətova. “Ümumtəhsil məktəblərində musiqi tədrisi və tərbiyəsi metodikası”, Bakı, 2013
3. Селевко Г.К. “Современные образовательные технологии”, Москва, 2004
4. Пахомова Н.Ю. Метод учебных проектов в образовательном учреждении: Пособие для учителей и студентов педагогических вузов. Москва, 2003

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 09.07.2018

Məqalənin təkrar işlənməyə göndərilmə tarixi: 17.09.2018

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 27.12.2018

Məqaləni çapa tövsiyə edən sahə redaktorunun (və ya üzvünün) adı:

pedaqogika üzrə fəlfə doktoru Firəngiz Rzayeva

ADPU-nun Elmi Şurasının 15 aprel 2016-cı il tarixli 15 saylı qərarı ilə çap olunur.